

Kelemen László: Laikus elméletek a bűnözésről

Laikus és „félszakértő” joghallgatók

Miféle érdeklődésre tarthatnak számot tudományos körökben az átlagemberek, a „hozza nem értők” elképzelései? Mi újat tudnának mondani a tudományosság igényével megfogalmazott problémák okairól azok, akik soha életükben nem foglalkoztak az adott szakterülettel? A természettudományok területén a válasz egyértelműnek tűnik, a társadalomtudományok esetében azonban már nem ilyen egyszerű a képlet.

Miert is ne befolyásolhatnák a társadalom laikus tagjaiban a bűnözésről megfogalmazott gondolatok a tényleges folyamatokat, amikor az elkövetők és az áldozatok jelentős része is ebbe a csoportba tartozik? És ha el is fogadjuk, hogy befolyásolhatják, hogyan történik mindez? Kelemen László nem próbál általános, örök érvényű igazságokat megfogalmazni a fenti kérdésekkel kapcsolatban. Ám a laikus elméletek vizsgálata még annyira gyerekcipőben jár – főleg Magyarországon –, hogy már az is komoly eredménynek számít, ha sikerül ráirányítania a figyelmet ezekre a teóriákra.

A Laikus elméletek a bűnözésről című könyv egyik alapgondolata az, hogy a szakértők és laikusok jogra vonatkozó nézeteinek kongruenciája a társadalmi stabilitás meghatározó összetevője. Ebből következően a hatékony bűnmegelőzés csak úgy képzelhető el, ha a bűnözés gyökereinek számító gazdasági, társadalmi, pszichológiai tényezőket, a bűnözés kiváltó okait is figyelembe veszi. Egyes vélemények szerint a társadalom erre vonatkozó nézeteinek és a szakértők tudásának egybevágása meghatározzák a bűnüldözésre, illetve a bűnmegelőzésre irányuló programok megvalósíthatóságát.

SOKFÉLE TEÓRIA

A szerző mindenekelőtt annak tisztázására tesz kísérletet, hogy mit is értünk laikus elméletek alatt. Egzakt definíciót persze hiába is várnánk egy ilyen szerteágazó terület meghatározására,

az első fejezetek inkább a laikus teóriák témakörében eddig született elméletek lényegi elemeit foglalják össze. Szerencsésebb történelmi fejlődésű országokban nem számít erénynek egy

hasonló jellegű – vagyis országhatároktól független, egyetemes szociológiai, pszichológiai vagy éppen kriminológiai folyamatokat és törvényszerűségeket kutató – tanulmány esetében az idegen nyelvű szakirodalom részletes, a további kutatómunkát jelentősen megkönnyítő tárgyalása, ám Kelemen László könyve ebből a szempontból

nemzetközi összehasonlításban is megállná a helyét.

Az általános elméleti bevezetést a bűnözésre vonatkozó laikus teóriák ismertetése követi – a feszültségi elméletektől a címkéző elméleteken át egészen a sodródási teóriákig –, amelyekkel kapcsolatban szintén megállapíthatjuk, hogy annyira sokszínűek és szerteágazóak, hogy közös jellemzőket szinte lehetetlen találni bennük. Talán az egyetlen kivételt Reuterman azon megállapítása jelenti, amely szerint a közvélemény összetett okok eredőjeként tekint a bűnözésre. Megismerhetjük a laikus teóriákat leginkább befolyásoló demográfiai, pszichológiai, szociológiai és politikai tényezőket.

LAIKUSOK ÉS FÉLSZAKÉRTŐK

A tanulmány gerincét a szerző által végzett kérdőíves vizsgálat eredményeinek bemutatása alkotja. Kelemen László deklarált célja a bűnözés kauzális attribúciójának, vagyis az emberek bűnelkövetés kapcsán kialakított és használt tulajdo-

nítási elméleteinek vizsgálata volt. A felmérésben az Eötvös Loránd Tudományegyetem első éves és a Károli Gáspár Református Egyetem ötödéves joghallgatói vettek részt. Az első, 150 fős minta a bűnözés vizsgálatának szempontjából laikusnak minősített, az egyetemi tanulmányaikat éppen most kezdő elsőéves joghallgatókból állt, míg a második, 100 fős részmintába, a „felszakértőként” definiált ötödéves joghallgatók kerültek. Felmerülhet a kérdés, hogy mennyiben tekinthető laikusnak egy olyan populáció, amelynek tagjai ugyan híján vannak még a jogászai szakma gyakorlásához szükséges alapvető ismereteknek, de mégiscsak kapcsolatba kerültek már valamilyen szinten a joggal. Az ebből adódó esetleges mérési hibák azonban azért is elhanyagolhatónak tűnnek, mivel a jelenlegi jogászképzés rendszerében a büntetőtudományok (büntetőjog, kriminológia) legkorábban a harmadik szemeszter során kerülnek elő, így az első éves joghallgatók a bűnelkövetés statisztikai adataira és tendenciákra vonatkozó ismeretek szempontjából valószínűleg nem különböznek szignifikánsan a laikusoktól.

A kérdőív első részében szerepeltetett személyes adatok sokszínűsége már önmagában lehetővé tette volna a téma több nézőpont szerinti vizsgálatát. Így a szerző nemcsak a megszokott demográfiai tényezők alapján elemzi a joghallgatók bűnelkövetésre vonatkozó elméleteiben mutatkozó eltéréseket, hanem hosszabb részt szentel az olyan faktorok vizsgálatának, mint a szülők iskolai végzettsége, az anyagi helyzet, a politikai beállítottság, vagy éppen a jogászai hivatással kapcsolatos attitűd. Bár a kutatás nem erre irányult, a hallgatói véleményeket vizsgálva érdekes láttelepet kaphatunk a mai magyar jogi felsőoktatás és igazságszolgáltatás helyzetéről, valamint a közeljövő jogásznemzedékének tájékozottságáról is.

A vizsgálat eredményei közötti mélyebb összefüggések feltárását szolgálta a felmérést követő varianciaanalízis. Az erről szóló fejezet a statisztikai adatok jelentős mennyisége miatt laikus és jogászszemmel olvasva is kicsit száraznak tűnik, de a legizgalmasabb következtetések kétségkívül ebből vonhatók le. A kérdőív egyik kiemelkedően jelentős kérdése a bűnözés kialakulását befolyásoló tényezőkre (úgynevezett

bűnözési okokra) vonatkozott. A diákoknak tizenkét – elővizsgálatok alapján kialakított – tényezőt kellett abból a szempontból rangsorolniuk, hogy azok milyen mértékben határozzák meg a bűnözés kialakulását. A válaszok fényt derítettek arra, hogy a diákok két csoportja jellemzően milyen típusú tudományos megközelítéseket fogad el inkább és melyeket kevésbé. A megkérdezettek a bűnözés magyarázata kapcsán legalább olyan fontosnak tartották a pszichológiai okokat, mint a szociológiai és szociálpszichológiai tényezőket, míg a bűnelkövetés biológiai eredetét hangsúlyozó nézetek szinte teljesen háttérbe szorultak.

AZ ÉLETTAPASZTALAT A FONTOSABB

A tanulmány elsődleges hipotézise az volt, hogy lényeges különbségek lesznek a mintaválasztásnál meghatározott szakértelem alapján. Ebből következett az a feltételezés, hogy a megkérdezettek elképzeléseinek kialakításában lényegi elemként jelenik meg a szaktudás, amely a két csoportot elhatárolta egymástól. A diákok implicit bűnözési elméletei és a személyes adataik közötti összefüggések vizsgálata alapján azonban elmondható, hogy a kutatás alapfeltevése nem igazolódott. A szakmai ismeretek nem befolyásolták jelentősen, hogy a diákok mely bűnözési elméletek állításait fogadták el, és melyeket nem. A szerző többször is megemlíti, hogy a tanulmány – amellett, hogy önálló vizsgálatra is érdemes kérdéseket boncolgat – egy nagyobb lélegzetvételű, az egész jogásztársadalmat reprezentáló mintán végzett kutatás előzményének, főpróbájának is tekinthető. A kutatás esetében egy olyan feltevést (jövőbeni hipotézist) tart valószínűnek, amely szerint az életkorból adódó érettség, az élettapasztalat sokkal nagyobb jelentőséggel bír, mint a laikus és „felszakértő” összehasonlítás.

Dunai Tamás – Ifj. Lomnici Zoltán

